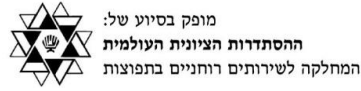

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פְּרֻשֶׁת הַשְּׁבוּעַ ראש השנה תשפ"א

כלה ו/או בן? (2)

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

בדברינו **לפרשת נצבים וילך** העלנו לדיון את תמיהתו של ירמיהו: "לאמר הן ישלח איש את אשתו (בגלל בגידה ח"ו) והלכה מאתו והיתה לאיש אחר הישוב אליה עוד הלא חנוף תחנף הארץ ההיא" (ג' א). ותשובתו: עם ישראל הם בניו חנוניו של הקב"ה גם אם הם חוטאים: "הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשעים כי מדי דברי בו זכר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד עַל כֵּן הָמוּ מְעִי לֹא רַחֵם אֶרְחַמֶנּוּ נְאֻם יְקֻנָּק" (ל"א יט). כמובטח, נביא עתה את תירוצו של הנביא הושע, שחי ערב חורבן ממלכת ישראל.

הפתיחה לספר הושע מפתיעה, הנביא מצווה את גדול נביאי דורו (פסחים פז ע"א): "תחלת דבר יקנך בהושע פ ויאמר יקנך אל הושע לך קח לך אשת זנונים וילדי זנונים כי זנה תזנה הארץ מאחרי יקנך: וילך ויקח את גמרה בת דבגלים ופתה ותלד לו בן... (א' ב-ג). הראשונים התקשו מאוד כיצד ניתן להבין ציווי מסוג זה?

תרגום יונתן הסביר את הדברים כמשל, משמע שלדעתו אי אפשר להבין את הדברים כפשוטם, גם בגלל תמיהתו של ירמיהו: "אזיל אתנבי כבואה על יתבי קרתא טענתא דאינון מוסיפין למחטי" (בתרגום חופשי: לך והנבא על עם ישראל הדבק בדרך החטא). הרד"ק מציע דרך אחרת להתמודד עם הקושי: "כל זה הענין היה במראה הנבואה שאמר לו שיקח אשת זנונים ולקחה והרתה וילדה ממנו שלש פעמים, וזה משל לישראל הזונים מאחרי ד', וזהו שאמר כי זנה תזנה הארץ מאחרי ד' ופירושו וילדי זנונים, ויהיו לך ממנה ילדי זנונים כי אשת זנונים היא, כן ישראל והנולדים מהם באלה הדורות זנו מאחרי ד', וכל זה היה במראה הנבואה לא שלקח הושע הנביא אשת זנונים".

אין צורך להסביר מדוע הדרכים שבחרו תרגום יונתן והרד"ק הן קשות כפשוט. חז"ל (ורש"י בעקבותיהם) ממלאים את הפרשיה הפתוחה המופיעה בפסוק ב, בין חצי הפסוק הראשון לחציו השני, בדו-שיח הבא: "אמר לו הקדוש ברוך הוא להושע: בניך חטאו. והיה לו לומר: בניך הם, בני חנוניך הם, בני אברהם יצחק ויעקב, גלגל רחמין עליהן. לא דיו שלא אמר כך, אלא אמר לפניו: רבוננו של עולם, כל העולם שלך הוא - העבירים באומה אחרת. אמר הקדוש ברוך הוא: מה אעשה לזקן זה? אומר לו: לך וקח אשה זונה והוליד לך בנים זנונים, ואחר כך אומר לו שלחה מעל פניך. אם הוא יכול לשלוח - אף אני אשלח את ישראל" (שם).

פרשנות מפתיעה זו של חז"ל, מגדירה את היחסים בין כנסת ישראל לקודשא בריך הוא, בדרך מאוד מעניינת. יחסי האהבה ביניהם נמשלים ליחס המיוחד שיש בין החתן והכלה. כך הם מתוארים גם במגילת שיר השירים. הם גם מהווים המלצה ליחס המיוחד, שרצוי שישורר בין בני זוג, גם שנים מרובות אחרי טקס חתונתם. זוג שבונה את ביתו כבסיס להשכנת שכינה, אהבתם הולכת וגוברת, ומגיעה כל פעם לשיאים חדשים. "אני לדודי ודודי לי". גם הדור הבא, המצטרף אל הקן ההולך ונבנה, משמש תמיכה ומהווה עוד נדבך של בניית הבית. (נעיר בסוגריים כי הבאת ילדים לעולם איננה פותרת בעיות של שלום בית, מי שהשלום שורר בביתו ילדיו הם חלק בלתי נפרד משלום הבית והאושר המשפחתי). הושע מחדש כי הקשר הרוחני בין עם ישראל וקונוהו, איננו תלוי במעשים או, ח"ו, בחטאים. רחמיו של הקב"ה על עמו הם אין סופיים ואין עליהם מגבלות המופיעות בשולחן ערוך אבן העזר. הקב"ה מוכיח את הושע שלא הבין זאת, כאשר הקב"ה ביקר את מעשיו של עם ישראל. הושע הפנים את המסר ולכן ספרו מסתיים במסר הפוך, נדון בכך, בע"ה, בשבוע הבא. הלכה לדורנו הוא כי עם ישראל הוא עם שראוי לחסדיו של הקב"ה תמיד, אין זה מתיר לו לחטוא, ח"ו, אבל עלינו מוטל לסנגר עליו ולהדגיש את הטוב שמתגלה בכל מצב.

בשבועות האחרונים התרענו מפני השנאה שפושה ברחובות. עתה, לקראת יום הדין, נדגיש את פעילותן של עמותות החסד, את ההתגייסות הנפלאה של יחידים וחברות, לטובת מי שנפגע בתקופה קשה זו. את התמיכה בקשישים, בחולים ובחלשים מכל הבחינות. עם ישראל חי ולעולם ישאר "בני חנוניך הם, בני אברהם יצחק ויעקב", שרה, רבקה, רחל ולאה, שהתו את דרך החסד והרחמים לדורות הבאים.

לע"נ ר' אליהו כרמל ז"ל חי באייר תשע"ו	לע"נ הרב ישראל רוזן זצ"ל י"ג בחשוון תשע"ח	לע"נ מרת גיטה (ד' באב) ור' אברהם קליין ז"ל, (י"ח באייר)	לע"נ ר' מאיר וגב' שרה ברכפלד ז"ל (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	לע"נ הרב אשר וסרטייל ז"ל ט' בכסלו תשס"ט
לע"נ הרב שלמה מרזל זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' י' באייר תשע"א	לע"נ הרב ראובן אברמן זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' ט' בתשרי תשע"ו	לע"נ מרת שרה ונגרובסקי ע"ה בת ר' משה זאב י' בתמוז תשע"ד	לע"נ מרים שטרן ע"ה חי' באב תשע"ט	לע"נ מר שמואל ואסתר שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' י"ז בסיוון תשע"ד

לע"נ דוד צבי טרשנסקי ז"ל בנם של יצחק ונעמי הי"ו. נלב"ע כ"ח באייר
לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת היי"ד

הלכה פסוקה

תקצירים מתוך פסקי דין - רשת בתי הדין 'ארץ חמדה גזית'

עורך: הרב הדיין עקיבא כהנא, חוקר במכון משפט והלכה בישראל

הפסקת לימודי מנעולנות ותביעה להשלמת תשלום עליהם

'ארץ חמדה גזית' בית שמש / אלול תשע"ו / 76073

דיינים: הרב אלעזר שנקולבסקי, הרב ניר ורגון, הרב דניאל רוזנפלד

המקרה בקצרה:

התובע הוא מנעולן, שהנתבע ביקש ממנו ללמד אותו את המקצוע. הצדדים סיכמו שהנתבע ישלם לתובע 20,000 ₪ וגם יסייע לתובע בעבודה בתמורה ללימוד המקצוע. לאחר מכן התובע הסכים להוריד את שכר הלימוד ל-18,000 ₪, אך לאחר זמן הוא חזר בו מההפחתה. הנתבע שילם 6,000 ₪, ולאחר שלושה חודשים הפסיק את הלימודים, משום שהיו לו טענות כנגד התובע. התובע מבקש לקבל את יתרת התשלום בסך 14,000 ₪. לעומתו, הנתבע טוען שלא למד הרבה מהתובע והעיר על כך לתובע בזמן אמת, ובנוסף הוא גילה שהתובע אינו מוסמך רשמית למנעולן, ולכן הוא מבקש לקבל בחזרה את הכסף שכבר שולם. בנוסף, להבנתו המחיר שביקש התובע גבוה מאוד. התובע השיב שלא הציג את עצמו כמנעולן מוסמך, וכן שאמנם היה סיכום שהנתבע יגיע לכל קריאה למנעולן שתהיה, אולם, בפועל הנתבע לא הגיע כאשר היו קריאות.

פסק הדין: התביעות ההדדיות נדחות.

נימוקים בקצרה:

א. האם הייתה הטעייה בחוזה?

בית הדין דחה את טענת הנתבע שהתובע הטעה אותו. התובע מלכתחילה אמר שמדובר בלימוד בדרך של התלמדות. הנתבע היה יכול להתייעץ בעניין ולקבל החלטה מושכלת, והסכים ללמוד אצל התובע. בנוסף לא הוכח שהתובע הפר את ההסכם, ולא לימד את הנתבע כלום.

ב. האם יש להפחית את שכר הלימוד שסוכם בין הצדדים

הנתבע טען כי שכר הלימוד שסוכם גבוה מדי, ובית הדין קיבל את העובדה הזו. בהלכה נקבע במסגרת דיני אונאת ממון, כי כאשר יש פער גדול משישית בין המחיר שסוכם למחיר השוק, אזי העסקה בטלה. אולם, בשכירות פועלים אין דין אונאת ממון, כפי שכתב השולחן ערוך (חו"מ רכז, לג): "אין לו אונאה מפני שהוא כקונה אותו לזמן ועבדים אין בהם אונאה". אמנם, במקום אחר בשולחן ערוך (חו"מ שלב, ד) נפסק שאם מעסיק אומר לפועל שהשכר שהבטיח לו הוא השכר המקובל, והתברר שהשכר המקובל גבוה יותר, אזי הסיכום ביניהם בטל, והוא חייב לשלם את השכר המקובל בשוק. אלא שלא הוכח שהנתבע אמר לנתבע ששכר הלימוד אותו דרש הוא המקובל בשוק. **אשר על כן, אין להפחית את שכר הלימוד שסוכם בין הצדדים.**

ג. האם הנתבע היה זכאי להפסיק את לימודיו אצל התובע?

לדעת בית הדין, הנתבע היה זכאי להפסיק את לימודיו מכמה טעמים:

- משום שכך מקובל בכל מוסדות הלימוד, שתלמיד רשאי לפרוש מלימודיו, בניכוי חלק משכר הלימוד.
 - במקרה זה הנתבע הוא המעסיק של התובע, כיוון שהתובע נשכר ללמד את הנתבע. כאשר פועל אינו עובד כראוי ניתן לפטרו, כפי שנפסק בשולחן ערוך (חו"מ שו, ח) לגבי אדם שעבודתו היתה לקויה שניתן להפסיק אותה עם התראה, במקרה שלנו נראה שהנתבע עמד בחובת ההתראה כיוון שהעיר לתובע בזמן אמת על כך שהוא לא מלמד אותו כראוי.
- לפיכך, הנתבע היה רשאי להפסיק את ההתקשרות ולשלם חלק משכר הלימוד בלבד.**

ד. הסכום שעל הנתבע לשלם על הקורס

לגבי הסכום שאותו הנתבע צריך לשלם, קבע בית הדין כי המחיר של הקורס כולו עומד על 18,000 ש"ח לאור הסכמתו של התובע להפחתה. לכאורה, מלוח התשלומים שסוכם ניתן להסיק שהקורס אמור להימשך לפחות חצי שנה. אולם, לפי הבנת בית הדין מדברי הצדדים נראה שהקורס היה אמור להימשך בפועל לפחות שנה. כיון שהנתבע למד כ-3 חודשים לכאורה היה עליו לשלם כרבע, קרי 4,500 ₪ בלבד. אולם, אין הכרח לומר שחלוקת התשלומים צריכה להיות שווה לאורך כל תקופת הלימוד, וכיוון שהדבר בגדר ספק והתובע מוחזק ב-6000 ₪, לא ניתן לחייב את התובע להחזיר חלק מהכסף. **לפיכך, כל התביעות של הצדדים נדחו.**

למעבר לפסק הדין

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

<p>לע"נ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלבי"ע סיון תשע"ט</p>	<p>לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג</p>	<p>לע"נ גב' לורין הופמן ז"ל</p>	<p>לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלבי"ע ז' בתשרי תשע"ה</p>	<p>לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלבי"ע כ"ד בחשוון תשע"ח</p>
לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת היידי				

בתורה מסופר שאחי יוסף ירדו למצרים לקנות אוכל, והם השתחוו ליוסף ולא הכירוהו, אך הוא הכיר אותם, והאשים אותם בריגול ואסר את כולם כדי שישלחו אחד מהם בחזרה להוריד עימו את בנימין למצרים כדי להוכיח בכך שאינם מרגלים. ולבסוף יוסף שחרר אותם והותיר במאסר כערבון רק את שמעון. ולאחר מכן כשירדו האחים ובאו עם בנימין, יוסף אכל ושתה עמם בידידות מרובה, אך לבסוף הוא הטמין את הגביע שלו באמתחת בנימין והעליל עליו שהוא גנב לו את הגביע. ונחלקו המפרשים בהבנת מעשיו של יוסף. הרמב"ן ביאר שיוסף רצה שהחלומות שלו יתגשמו ובכללם שגם אחיו בנימין ישתחוה לו, וכן פירש גם ב'כתב והקבלה'.

ביעקידת יצחקי תמה על פירוש שכוה, והקשה שאין זה מובן מה התועלת שתצא ליוסף מקיום החלומות. ולבד מכך שהקב"ה שגילגל את קיום החלום של עליית יוסף למלוכה יכול להמשיך ולגלגל את קיום שאר פרטי החלומות גם בלא השתדלות יוסף, ובוודאי שלא ראוי שמשום רצונו של יוסף לקיים את החלומות הוא יצער את אביו יעקב וירבה את דאגתו. ופירש ביעקידת יצחקי שיוסף רצה לברר האם יעקב ובנימין עדין חיים, ולכן לאחר שהורידו את בנימין הוא העליל עליו את עלילת הגביע כדי לוודא שגם יעקב עודנו חי, ואם יראה שהאחים יתחננו לפניו שיחוס על יעקב אביהם וישחרר את בנימין, הוא ידע מתוך תחינתם שאביו עודנו חי. אך לכאורה גם פירושו קשה, ולא מסתבר שיוסף יחשוד באחיו וכן בבנימין שישקרו שיעקב חי, שהרי מבחינתם העובדה הזו לא אמורה לשנות דבר ליוסף, ובוודאי שיאמרו את האמת.

אברבנאל פירש שכאשר יוסף עלה לגדולה הוא הבין שד' גלגל שאחיו יחטאו וימכרו אותו לעבד, כדי שבסופו של דבר הוא יעלה למלוכה ויכלכל את כל בני משפחתו ברעב, ולכן בדיני שמים אין האחים ראויים לעונש חמור. אולם מצידם של אחיו היתה כוונה רעה למוכרו לעבד, והם עלולים להיענש על כוונה זו בעונש קל, וכדי לכפר גם על כך הוא העליל עליהם את עלילת המרגלים כדי שהייסורים שיעברו עליהם בעלילה זו יכפרו על עוונם. ואחר כך את העליל על בנימין את גניבת הגביע הן מצד הייסורים שהביא בכך על האחים שחשבו שבנימין אכן יילקח לעבד, והן כדי לברר האם הם נוהגים באחוה עם בני רחל, ואז אינו צריך לחשוש מלהביא אותם למצרים שמה יביאם והם ימציאו עלילה לחזור ולרדוף את יוסף ולהמית אותו. אמנם לכאורה גם פירוש זה קשה, שהרי לא מסתבר שיוסף שהיה שליט במצרים יפחד מאחיו שיבואו כזרים למצרים שיהיה בכוחם להעליל עליו ולרדפו.

ונראה שהעלילות שהעליל יוסף על אחיו נועדו למטרה שונה, שמשלבת במהלך כללי של יוסף שעשה יוסף במצרים, וכדלקמן.

יוסף וה'חמש'

כאשר יוסף פתר את חלומו של פרעה הוא אמר לו: "יַעֲשֶׂה פְּרָעָה וַיִּפְקֹד פְּקָדִים עַל הָאָרֶץ וְחֲמֵשׁ אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשֵׁבַע שָׁנֵי הַשָּׁבָע" (בראשית מא, לד). אונקלוס פירש את "וְחֲמֵשׁ" במשמעות של "זירז" כלומר שיצייד את מצריים ויקבוץ אוכל (שפת חכמים). ואילו תרגום יונתן פירש שיקח חמישית מתבואת הארץ. וביאר בחזקוני שבדרך כלל המלך היה נוטל עשירית מן התבואה, אך כעת כדי להיערך לקראת שנות הרעב יקח המלך חמישית מן התבואה. ונראה ששני הפירושים משתלבים יחד וכדי לצייד את מצרים במזון לקראת שנות הרעב החליט יוסף ליטול חמישית מן התבואה. אך נראה שהיה לכך טעם נוסף והחלטה ליטול חמישית היתה משום שיוסף ראה במספר חמש - מספר בעל משמעות סגולית, וכפי שעולה ממעשיו בהמשך. כאשר בנימין הורד למצרים ויוסף ערך סעודה ומשתה לכל האחים מסופר: "וַיֵּשֶׂא מִשְׁאַת מֵאֵת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתֵּרֶב מִשְׁאַת בְּנֵימִן מִמִּשְׁאַת פְּלֶם חֲמֵשׁ דָּוֹת וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ" (בראשית מג, לד). ולאחר שהתגלה יוסף לאחיו מסופר: "לְכֻלְּם נָתַן לְאִישׁ חֲלָפוֹת שְׁמֶלֶת וּלְבִנְיָמִן נָתַן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת פָּסוּף וְחֲמֵשׁ חֲלָפֹת שְׁמֶלֶת:" (בראשית מה, כב). וכן כאשר יוסף הציג מקצת מאחיו בפני פרעה מסופר: "וּמִקְצָה אָחָיו לָקַח חֲמֵשׁ אֲנָשִׁים וַיַּצַּגם לְפָנָי פְּרָעָה" (בראשית מז, ב). וכן כאשר יוסף קנה את אדמת מצרים ואת האנשים בתור עבדים לפרעה מסופר: "וַיִּשָּׂם אֹתָהּ יוֹסֵף לְחֹק עַד הַיּוֹם הַזֶּה עַל אֲדַמַּת מִצְרַיִם לְפְרָעָה לְחֲמֵשׁ" (בראשית מז, כו).

נראה שבעיני יוסף המספר חמש מסמל את האות החמישית, האות ה"א, ואת האפשרות לעשיית תשובה. וכן מצאנו שהאות ה"א קשורה בתלמוד לעשיית תשובה (מנחות דף כט, ב), וז"ל הסוגיה בתרגום חופשי ובתוספת ביאור: "מאי דכתיב: 'בִּטְחוּ בַד' עָדִי עַד כִּי בִּיהַ ד' צִוּר עוֹלָמִים' (ישעיהו כו, ד)? שמשמע שהקב"ה יצר את עולמו באמצעות האות יו"ד ובאמצעות האות ה"א... כדדרש ר' יהודה בר ר' אילעאי: אלו שני עולמות שברא הקדוש ברוך הוא, אחד בה"י ואחד ביו"ד, ואיני יודע אם העולם הבא ביו"ד והעולם הזה בה"י, אם העולם הזה ביו"ד והעולם הבא בה"י, כשהוא אומר: 'אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהַבְרָאָם' (בראשית ב, ד), אל תקרי בהבראם אלא בה"י בראם, והוי אומר: העולם הזה בה"י, והעולם הבא ביו"ד].

ומפני מה נברא העולם הזה בה"י? מפני שדומה לאבסדרה (מקום שאינו סגור), שכל הרוצה לצאת יצא; ומדוע הרגל של האות ה"י תלויה ואינה מחוברת? שאם יחזור בתשובה יחזור דרך הפתח שלמעלה ששם האות ה"י אינה מחוברת. ומדוע לא יחזור מהפתח שלמטה? משום שלא יקבל סיוע לחזור משם; וכפי שדרש ריש לקיש, שאמר ריש לקיש, מהו שכתוב: 'אֵם לְלִצִּים הוּא יִלְיִן וְלִעֲנָוִים יִתֵּן חֵן' (משלי ג, לד)? אם בא אדם לטהר ולחזור בתשובה מסייעים אותו (ולכן פתחו לו פתח מיוחד מלמעלה ששם יסייעו אותו לחזור בתשובה). ואם בא לטמא ולחטוא פותחים לו (והפתח התחתון של האות ה"י מסמל את הבחירה החופשית ומתן האפשרות להידרדר ולחטוא). ומדוע לאות ה"י יש תג? אמר הקדוש ברוך הוא: אם חוזר [בו] מחטאו אני קושר לו קשר."

והקשר בין המספר חמש והאות ה"א לבין התכנית של יוסף למהלך של תשובה יתבאר להלן.

עלילות יוסף והרהורי התשובה של האחים

בתחילה יוסף כלא את כל אחיו וביקש מהם שיבחרו אחד מהם שיחזור כשליח לארץ כנען כדי להביא את בנימין, וכך יוכל להכיר שדבריהם אמת וישחרר אותם. השחייה בבית הסוהר במצרים הכריחה את האחים לחשוב על הגורל הדומה שהם גזרו על יוסף בעת שמכרו אותו לעבד במצרים. אולם יוסף לא המתין להחלטתם איזה אח ישחרר ויעלה משם כשליח, וביום השלישי הוא בא והודיע להם שהוא ירא מאלהים, והוא מבין שהחלטה הראשונית שלו היתה אכזרית, ומספיק להשאיר במצרים רק אח אחד במאסר, ושאר האחים יעלו ויביאו אוכל לבתיהם. דבריו של יוסף על יראת אלהים ועל הצורך של שילוב רחמים בדין, פעלו את השפעתם על האחים, והם הוציאו אז מפיהם הרהורי תשובה על יחסם אל יוסף: "וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו אֲבָל אֲשָׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אָחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהַתְּחַנְנוּ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמַעְנוּ עַל פֶּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת" (בראשית מב, כא).

כמו כן יוסף ציווה להחזיר להם את כספם בתוך שקי התבואה שסיפק להם, ובכך הוא רצה להראות להם שהקב"ה מלווה אותם ודואג להם בתוך התסבוכת שיש להם עם השליט המצרי. וכן בהמשך כשהם חזרו למצרים ורצו להשיב את הכסף הוא סירב לקבלו ואמר להם "אֵל תִּירָאוּ אֱלֹהֵיכֶם וְאֱלֹהֵי אֲבֹיְכֶם נָתַן לָכֶם מִטְמוֹן בְּאִמְתַּחֲתֵיכֶם כְּסַפְּכֶם בָּא אֵלַי", ובכך הוא חיזק בליבם את ההרגשה שהקב"ה מלווה אותם לטובה בתוך התסבוכת שעוברת עליהם כעת.

לאחר מכן הוא אכל ושתה והשתכר איתם ביחסי ידידות קרובים, וזאת כדי שבעתיד ירגישו בנוח לפנות אליו בבקשת מחילה לבנימין שאותו תכנן להאשים בגניבת הגביע. כמו כן בעת הסעודה הוא גילה בפניהם חיבה מיוחדת לבנימין "וַיִּתְּרַב מִשְׁאֵת בְּנֵימִן מִמִּשְׁאֵת כָּל־הַמֶּשֶׁךְ יָדוֹת", וגם דבר זה נועד להקל עליהם בעתיד להעניז לפנות אליו בבקשת מחילה לבנימין שיוסף מגלה כלפיו חיבה. יוסף הדגיש אז את המספר 'חמש' ביחס לבנימין, משום שכאמור מספר זה קשור למצוות התשובה, והוא סימן בכך לאחים שהם עתידים לעשות מעשה של תשובה באמצעות בנימין.

כאשר יוסף העליל על בנימין את עלילת הגביע ורצה לקחת אותו לעבד, הוא שיער שהאחים מבינים שיעקב אבינו לא יוכל לעמוד בסבל הזה, ומכיוון שהוא הקדים ונטע בהם את ההבנה שהוא מכבד מאוד את אביהם הזקן, הוא ציפה שאחד מהם יציע את עצמו להישאר בתור עבד במקום בנימין. זהו מהלך של תשובה שהאחים צריכים לעשות שהרי הם חטאו ליעקב אביהם וציערו אותו בעת שהם מכרו את יוסף לעבד. יוסף מחל להם באופן אישי על מה שהם חטאו כלפיו, אך הוא אינו יכול למחול בשם אביו על מה שהם חטאו לאביהם. ואכן בסופו של דבר יהודה מציע את עצמו להישאר לעבד, וזהו יהודה שנטל ערבות על בנימין. ובכך נשלם מהלך התשובה שתיכנן יוסף עבור האחים.

יוסף תיכנן מלכתחילה לעשות מהלך של תשובה באמצעות בנימין, ולכן כפי שהתבאר לעיל הוא ציין את המספר 'חמש' באופנים שונים אצל בנימין. אבל הוא תיכנן גם מהלך תשובה כללי ביחס למצרים וכדלהלן.

הדין שנגזר על מצרים והפיכתו לטובה

שבע שני הרעב שנגזרו על מצרים ושכנותיה, היו שבע שנות ייסורים וזהו דין שנגזר על מצרים ועל העולם. יוסף רצה לתקן (למתקן) את הדין שנגזר על מצרים, ואמנם לאחר שתי שנות הרעב הראשונות נותרו מתוכננות עוד חמש שנים וכפי שאמר יוסף לאחיו: "כִּי זֶה שְׁנֵתַיִם הֶרְעֵב בְּקִרְבִּי הָאָרֶץ יְעוֹד חֲמֵשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר אֵין חֲרִישׁ וְקָצִיר:" (בראשית מה, ו). אך באמצעות האות ה"א שמסמלת את התשובה ניתן לתקן את הדין, וכעין המובא בליקוטי מוהר"ן (קמא, מט): "וזה בחי' ה"א, כי דל"ת היתה, ואתחזרת ונעשית ה"א. כי דל"ת היתה, לשון דלה ועניה. היינו כשמתמטם לבו בטפשות, ואין עני אלא בדעת (נדרים מ"א), ואז היא בחי' דל"ת. וכשמקדש מחשבתו, ולית קדושה פחות מעשרה (מגילה כ"ג ע"ב). והיא בחי' יו"ד (תיקון יוד) שממשיך לתוך הדל"ת, ונעשית ה"א:"

כוונת הדברים היא שצורת האות ה"א מורכבת מהאות דל"ת שנמצאת מצד ימין ומן האות יו"ד ההפוכה שנוספה לה בפינה השמאלית הנגדית. האות דל"ת מסמלת דלות ודינים, וכאשר מוסיפים לה את האות יו"ד היא הופכת להיות האות ה"א שמסמלת את התשובה ואת האפשרות לקריעת גזר הדין. יעקב אבינו מסמל את הצדיקים המועטים שהם בבחינת העולם הבא שנברא באות יו"ד, וכאשר יוסף שלח את אחיו לארץ כנען מסופר:

"לְכֹלֶם נָתַן לְאִישׁ חֲלָפוֹת שְׁמֹלַת וּלְבִנְיָמִן נָתַן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְחֲמֵשׁ חֲלָפֹת שְׁמֹלַת: וְלְאָבִיו שָׁלַח כְּזֹאת עֶשְׂרֵה חֲמִישֵׁי נֶשְׂאִים מִטּוֹב מִצְרַיִם וְעֶשְׂרֵה אֶתְנֵת נִשְׂאוֹת בָּר וְלָחֶם וּמְזוֹן לְאָבִיו לְדֶרֶךְ:"

לכאורה לא מובן מדוע התורה ראתה חשיבות לציין את המספרים האלו, ומה החשיבות שיש בכך לדורות הבאים. אך כפי שהתבאר התורה מרמזת שיוסף ציין את בנימין באמצעות "חֲמֵשׁ" חליפות שמלות, והוא סימן בכך שהאחים השלימו מהלך של תשובה באמצעות מסירות הנפש שלהם עבור בנימין, ולכן הם פטורים ממידת הדין. וכמו כן יוסף ציין את אביו יעקב באמצעות המספר "עשר" כאשר שלח לו "עֶשְׂרֵה" חמורים ו"עֶשְׂרֵה" אתונות. ובכך הוא סימן את אביו להיות האות יו"ד שנכנסת לתוך הדלות (דל"ת) של מצרים, ובכניסתה לשם היא הופכת אותה לאות ה"א.

יוסף ידע שמתוכננות עוד חמש שנות רעב, אך באמצעות האות ה"א שמסמלת את התשובה, הוא תכנן שמהלך התשובה יקרע את גזר הדין שנגזר על מצרים. ואכן לאחר אותן שנתיים של רעב שבהן יוסף קנה את הבהמות והקרקעות של המצרים וקנה גם את המצרים לעבדים לפרעה, יוסף נתן להם זרע על מנת שיזרעו אותו באדמה. ולכאורה הדברים תמוהים, שהרי מכיוון שהיו מתוכננות עוד חמש שנים של רעב היה עדיף לשמור את הזרעים האלו למאכל ולא לזרוע אותם לטמיון. אלא שבאמצעות מהלך התשובה שתכנן יוסף הפכו חמש שנות הרעב לחמש שנות זריעה, ויוסף אומר למצרים (בראשית מז, כג-כד): "הֵן קִנְיֹתֵי אֶתְכֶם הַיּוֹם וְאֵת אֲדָמְתְּכֶם לְפָרְעָה הֵא לָכֶם זֶרַע וְזָרְעֶתֶם אֶת הָאֲדָמָה: וְהָיָה בְּתִבּוּאוֹת וּנְתַתֶּם חֲמִישֵׁי לְפָרְעָה...". יוסף משתמש במילה "הֵא" כדי לספק זרע למצרים, משום שהיא מסמלת את האות החמישית שמסמלת את התשובה. ובאמצעות התשובה נהפך גזר הדין של המצרים לטובה, וחמש השנים הנוספות נהפכו מחמש שנות רעב לחמש שנות זריעה. וכדי לחזק את משמעות המספר חמש, הוא קובע עם המצרים שיתנו חמישית מן התבואה לפרעה. בסיכום המאמר נמצאנו למדים שיוסף מדגיש מאוד את המספר 'חמש' וכן את האות ה"א בפעולות שהוא עושה במצרים ובפעולות שהוא עושה עם אחיו ועם בנימין משום שהוא תיכנן מהלך של תשובה עבור האחים באמצעות בנימין, ומהלך של תשובה עבור מצרים שיבטל את גזר הדין של חמש שנות רעב שנתרו ויהפוך אותן לשנים של זריעה ושבע.

לפי מסורת חז"ל (ראש השנה דף יא, ב) יוסף יצא מבית האסורים בראש השנה, וכפי שמרומז בספר תהילים (פא, ד-ו):
**"תִּקְעוּ בַחֲדָשׁ שׁוֹפָר בַּיּוֹם הַזֶּה: כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב: עֲדוּת בְּיְהוֹסֵף שָׁמוּ בְצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם
 שָׁפַת לֹא יָדְעָתִי אֲשַׁמֶּע: "** כאמור לעיל, יוסף יצא מבית האסורים בראש השנה מתוך מחשבה על האות ה"א ועל אפשרות
 התשובה שהיא מרמזת, וספר תהילים מרמז לכך כאשר הוא מוסיף שם באופן יוצא דופן את האות ה"א לשם "יוסף" וקורא
 לו "יהוסף". ובדומה מנהג ישראל בראש השנה ובעשרת ימי תשובה להוסיף את האות ה"א בעת התפילה, ובמקום לומר
 כרגיל "עושה שלום במרומיו" יש שנוהגים לומר "עושה השלום במרומיו", ויש שנהגו כך בקדישים מסויימים בלבד, ויש
 שנהגו בסיום התפילה עצמה. וכך מרמזת האות ה"א על העניין המיוחד שבימים אלו שהם ימים המסוגלים להתעוררות
 בתשובה.

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

שו"ת במראה הבזק

(מתוך מהדורה מיוחדת לזמן מגפת הקורונה)

Boston Massachusetts

בוסטון, מסצ'וסטס

אב תש"ף

כיסוי השופר במסכה בזמן מגיפה

שאלה

האם ניתן לכסות את הפתח הרחב של השופר במסכה? קיים חשש שבתקיעת השופר ללא כיסוי עלולים חלקיקי רוק להתפזר ולהפיץ ח"ו את מחלת הקורונה.

תשובה

לפי בדיקות שנערכו על ידינו וכן על פי מה שביירנו עם מומחים נוספים,¹ כיסוי הפתח הרחב של השופר במסכה אינו משפיע על צליל השופר, ולכן ניתן לתקוע בשופר בדרך זו.² לכן, בזמן מגפת הקורונה, על מנת למנוע את ההתפשטות המגפה, יש לתקוע בשופר כאשר הפתח הרחב מכוסה על ידי מסכה. בנוסף, על התוקע לעמוד בחוץ באוויר הפתוח, או לחלופין להחזיק את השופר כאשר פתחו הרחב מופנה כלפי חוץ דרך חלון.

¹ כן מסר לנו הרב פרופ' אברהם שטיינברג שערך בדיקות בנושא והמסכה לא שנתה את קול השופר. הרב פרופ' דרור פיקסלר, שערך בעבר ניסויים על קול שופר ביחד עם דוד מטס (ראה עבודה של דוד מטס לשם קבלת תואר מוסמך, הגדרה מדעית הנדסית למושג "קול הברה", אוניברסיטת בר-אילן תשע"ה; פורסם על ידם בתמצות בתחומין לו), כתב לנו כך:

1. מעבר לפרקטיקה (שאין הבדל בניסוי) גם בתאוריה אין מקום לחשוב שיש בעיה עם מסכה לשופר כי תדר השופר נקבע על ידי 1. אורכו; 2. רוחב הפיה בה נושפים; 3. כיפוף השופר; 4. עובי השופר. לפיכך כיסוי יציאת האוויר איננו משנה את התדר המופק מהשופר.
 2. הכיסוי איננו דומה לכיתוב על השופר. הכיתוב משנה את העובי ועלול לשנות את הקול (תדר).
 3. הכיסוי איננו דומה להוספת חלק לשופר בסופו, כי הוא אינו מאריך את השופר."
 2 בואר במשנה (ראש השנה פרק ג משנה ז):

"התוקע לתוך הבור או לתוך הדות או לתוך הפיטם אם קול שופר שמע יצא ואם קול הברה שמע לא יצא וכן מי שהיה עובר אחורי בית הכנסת או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא אף על פי שזה שמע וזה שמע זה כיון לבו וזה לא כיון לבו".

ומבואר בגמרא (ראש השנה כז ע"ב) שדברי המשנה אמורים באלו שעומדים על שפת הבור, אבל אלו שבתוך הבור יצאו. ולפי זה, משמע שאף אלו שעומדים על שפת הבור אין זה בהכרח שישמעו קול הברה, אלא ייתכן שישמעו קול שופר וייתכן שישמעו קול הברה. וכן פסק הרמב"ם (שופר וסוכה ולולב פרק א הלכה ח):

"התוקע בתוך הבור או בתוך המערה, אותן העומדים בתוך הבור והמערה יצאו, והעומדים בחוץ אם קול שופר שמעו יצאו, ואם קול הברה שמעו לא יצאו, וכן התוקע לתוך החבית הגדולה וכיוצא בה, אם קול שופר שמעו יצא ואם קול הברה שמע לא יצא."
 אמנם הרא"ש (ראש השנה פרק ג סימן ח) פירש באופן אחר:

"גמ' אמר רב יהודה לא שנו אלא אותם שעמדו על שפת הבור אבל אותם העומדים בבור יצאו. פרש"י שהן שומעין קול השופר לעולם. משמע מתוך פירושו אותן העומדים על שפת הבור פעמים שומעין קול שופר ופעמים שומעין קול הברה. וכן משמע לישנא דרב יהודה לא שנו דמתניתין מילגא בין שמע קול שופר ובין שמע קול הברה אלא לאותם העומדים על שפת הבור אבל העומדים בבור לעולם שומעין קול שופר. ולא ידעתי מה הבחנה יש אם קול שופר שמע או קול הברה שמע אם תלוי בהבחנת אדם שיאמר שמעתי קול שופר או תלוי בעומק הבור או בהתקרב אדם על שפת הבור והתרחקו ממנו. ולא מיסתבר שיהא תלוי בהבחנת האדם דלמה נשתנה תקיעת הבור פעמים קול שופר ופעמים קול הברה. ואם תלוי בעומק הבור או בקירובו על שפת הבור וברחוקו כל זה צריך שיעור. על כן נראה לי אף על גב דרב יהודה אמר לא שנו אין בא כ"א לפרש המשנה והכי פירושו לא שנו אם קול הברה שמע אלא לאותם העומדים על שפת הבור שהקול מתבלבל בבור קודם שיצא לחוץ ולעולם אין שומעין אלא קול הברה. אבל לאותם העומדים בבור לעולם קול שופר הם שומעים ויצאו."
 ולשיטת הרא"ש לעולם מי שמחוץ לבור שומע קול הברה. וכן פירש הריטב"א (ראש השנה כז ע"ב):

"אם קול שופר. בגמרא מפרש דכל שעומד בתוך הבור קול שופר הוא שומע וכל שעומד על שפת הבור קול הברה הוא, ומתניתין כולה באדם אחד, ואם כן על כרחין הכי פירושו אם קול שופר שמע כגון שהכניס ראשו לתוך הבור יצא ואם קול הברה שמע כגון שעמד כולו בחוץ לא יצא."
 יצא."

המחבר (שו"ע או"ח תקפז, א) פסק כשיטת הרמב"ם, אך הטי"ז (תקפז ס"ק א) והמשנה ברורה (תקפז ס"ק ז) פסקו שיש לחוש לחומרא לדעת הרא"ש. ובביאור מהו קול הברה, משמע מלשון הגמרא (ראש השנה כח ע"א) "ליערבב קלא", שקול השופר משתנה ביציאתו מן הבור. וכן ביאר זאת המאירי (ראש השנה כז ע"ב):

"וכשאתם תוקע בתוכם קודם שיצא הקול מן הבור יתבלבל הקול באויר הבור עד שאף המדבר סמוך לבור דומה לו כאלו קול אחר יוצא משם כנגד קולו וכן הפיטס והוא חבית גדולה של חרס שהקול מתהפך בתוכו ומשתנה לקול הברה ואמר על אלו אם קול שופר שמע יצא אם קול הברה שמע לא יצא."
וכן נראה גם מלשון הטור (אורח חיים סימן תקפז):

"מקום הראוי לתקוע בו כיצד כגון מקום שתשמע בו התקיעה בלא עירוב אבל אם שמע בערבוביא לא יצא לפיכך העומד בבור או בחבית גדולה ותוקע ושמעו אחרים מבחוץ לא יצאו שאין שומעין אלא קול הברה אבל הוא עצמו יצא ששמע קול שופר".
ועיין במאמרם של דוד מטס והרב פרופ' דרור פיקסלר, הגדרה מדעית לקול הברה (תחומין לו), שערכו ניסויים וניסו לברר מבחינה מדעית הגדרה לקול הברה, ומסקנתם היא "שקול הברה זוהי ההתאבכות ההורסת שמנחיתה/מבטלת את תדר הבסיס".
מכך שהמשנה קבעה את הדין של קול הברה רק בתוקע בבור וכדומה, ואילו בסיפא של המשנה העוסקת במי שעומד מחוץ לבית הכנסת לא הבחינה המשנה בין שמיעת קול השופר לקול הברה, נראה שקול הברה נוצר רק בתקיעה במקום עמוק כמו בור וכדומה. וכן נראה מדברי המגן אברהם (תקפז ס"ק א) שבתוקע במבנה רגיל על גבי קרקע אין חשש של קול הברה. אמנם בפירושו רבינו יהונתן מלוניל על הרי"ף (ראש השנה פרק ג) כתב:

"וכן מי שהיה עובר וכו' אם כיון לבו יצא, דמצות צריכות כונה, ומי שלא כיון לא יצא. ובגמ' [כ"ט ע"א] מוקים לה בשליח ציבור שמתכוין להוציא כל השומע קולו, אבל בתוקע אחר שתוקע לעצמו לא יצא שומעו מבחוץ, דבעי שיתכוין לבו משמיע לשומע. וצריך לעיין מאי וכן דקתני הכא, ויש לפרש שאם היה השומע כל כך רחוק מבית הכנסת, שלא שמע כי אם קול הברה לא יצא".
ולדבריו שייך קול הברה גם בתוקע בבית הכנסת, אם השומע נמצא רחוק מבית הכנסת. וכן גם פסק הטי"ז (תקפז, ס"ק א). אולם כתב הטי"ז שאם לעומד מחוץ לבית הכנסת ברור ששמע קול שופר, אין לו לחוש לקול הברה, ואין זה דומה למי שעומד מחוץ לבור שתמיד יש לו לחוש לקול הברה.

ובביאור הלכה (תקפז, א ד"ה ואם קול הברה) דן באריכות בדברי הטי"ז:
"עייני במ"ב שדבר זה תלוי לפי עומק הבור והתרחקו ממנו וכתב הטי"ז דלפ"ז אפילו בתוקע בבהכ"נ ויש עומדים בחוץ קצת רחוק ממנו יש בזה ג"כ שייכות הבחנה לפי הריחוק מביהכ"נ ע"ש [ואין להקשות על דבריו ממתניתין דלא אשכח דינא דקול הברה אלא בבור ודוד ואם איתא הו"ל למיכלל גם ביהכ"נ בהדיהו ולענין עומד מחוץ לו בריחוק מקום וכמו דמביא בסיפא אחורי ביהכ"נ לענין כונה ומשמע מזה דלא שייכא כלל דינא דערבוב קלא בבית ואפילו בריחוק מקום י"ל דרצה להשמיענו להיפוך דאפילו בעומד סמוך לו ממש ושמע קול השופר בודאי יצויר ג"כ דלא יצא כגון היכא שלא כיון לבו ודוחק] ונראה מהטי"ז דמפרש קול הברה קול חלוש וקול הנשמע מחוץ לבנין ומרחוק אינו כ"כ חזק כמו קול שנשמע מקרוב ומבפנים אבל לעני"ד דקול הברה האמור לענין שופר פירושו קול מעורבב וכלישנא דגמרא בסוגיין ליפוק בתחילת תקיעה מקמיה דליערבב קליה וקול כזה אינו נשמע מחוץ לבנין שע"ג קרקע ואפילו בעומד רחוק ממנו אלא בקול שיצא מתחת הקרקע וכן מצאתי להדיא לרבינו מנוח וז"ל על מה שכתב הרמב"ם בור ומערה אמר המפרש בור הוא בחפירה והוא עגול ומערה הוא מקורה בקירוי ומרובעת ודרך אלה המקומות כשאדם צועק ומדבר או תוקע בהן שמתבלבל הקול ונראה כאילו אחר מדבר כנגדו ואותן העומדים בבור וכו' לפי שהקול אינו מתבלבל להם אבל העומדים בחוץ שהקול מתבלבל להם יותר מאשר בבור וכו' ע"ש. אח"כ מצאתי בהלכה ברורה ובמטה יהודא שחולקים ג"כ על הטי"ז וע"ש במטה יהודה שמסיים דלא אמרו אלא בבור אבל במקומות שוים פשיטא דלא שני לן בין עומדים בקרוב או ברחוק דכל שמגיע להם הקול לעולם קול שופר הם שומעים ואם הם רחוקים יותר גם הקול לא שמעו ע"ש ומ"מ למעשה אין לזוז מדברי הטי"ז שכל האחרונים העתיקו דבריו להלכה דהשומע קול שופר מאחורי ביהכ"נ בריחוק מקום תלוי לפי הבחנתו אם שמע קול שופר או קול הברה ומדברי ר' מנוח ג"כ אין ראייה לנגד דברי הטי"ז שאע"פ שהוא מפרש קול הברה הוא ע"י בלבול הקול אפשר דע"י ריחוק מקום נקרא ג"כ קול הברה ועיין בגיטין דף פ"ט לא שמע קול הברה אלא כדי שיהא נרות דולקות ומטות מוצעות אלמא דקול הברה אינו מונח דוקא על בלבול הקול אלא על קול בעלמא לא על דבר ברור וע"י הבל הבור שהוא עומד מתבלבל הקול ואינו נשמע קול שופר ברור אף שהוא בסמוך וסברת הטי"ז ושי"א דע"י ריחוק מקום מחוץ לבנין ג"כ אין הקול שופר ברור".
ואף שהביאור הלכה פקפק מאוד על חידוש זה של הטי"ז, שריחוק מקום לבדו עשוי לגרום לקול הברה, מכל מקום למעשה חשש לדבריו. ועיין גם במאמרם של דוד מטס והרב פרופ' דרור פיקסלר, הגדרה מדעית לקול הברה (תחומין לו), שכתבו שעל פי הניסויים שערכו קול הברה אינו נגרם מחמת ריחוק מקום לבדו, ואין זה אלא שינוי עוצמה ולא שינוי ביחסי ההרמוניות. ומכל מקום, אף לשיטת הטי"ז, כל ששומע קול השופר בבירור, אין צריך לחוש לקול הברה.
ולגבי כיסוי הפתח הרחב של השופר במסכה, מניסויים שערכנו קול השופר לא השתנה לשומעים עם כיסוי במסכה. ועיין לעיל הערה 1 בשם הרב פרופ' שטיינברג והרב פרופ' דרור פיקסלר שכן הסיקו אף הם.
ולכן, בזמן מגפת הקורונה, שיש לחוש להתפשטות המגפה על ידי התקיעה בשופר, יש לכסות את הפתח הרחב של השופר במסכה, ולמשנה זהירות אף לתקוע באוויר הפתוח.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:

הרב יעקב אריאל
הרב פרופ' אברהם שטיינברג
הרב פרופ' דרור פיקסלר
הרב פרופ' נתן קלר

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה של:		
ויקי ויקטוריה בת דיזי רבקה רינה בת גרינה נתנה	ניר רפאל בן רחל ברכה אורית בת שרה מאירה בת אסתר	ישראל בן רבקה ישי בן תמר
בתוך שאר חולי עם ישראל		